

ALL VERDENS

Historie

 SAGA
EGMONT

**AMERIKAS
TAPTE RIKER**

ALL VERDENS

Historie

 SAGA
EGMONT

**AMERIKAS
TAPTE RIKER**

All Verdens Historie

Amerikas tapte riker

SAGA Egmont

Amerikas tapte riker

Copyright © 2019, 2020 All verdens historie and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726401592

1. e-book edition, 2020

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com - a part of Egmont,
www.egmont.com

Europeerne ble deres undergang

Selv om aztekerne var berømt for blodtørsten sin, tok de gjestfritt imot de bleke fremmede som kom til byen Tenochtitlan i 1519. Aztekerkongen Motecuçoma 2. lot til og med de fremmedes leder, spanjolen Hernán Cortés, bo i palasset sitt. Det skulle han komme til å angre på. Snart var aztekerkongen Motecuçoma fange i sitt eget hjem og måtte maktesløs se på at conquistadorene ødela landet. Da spanjolene ikke lenger trengte ham som marionett, drepte de ham og ødela Tenochtitlan. Aztekerriket var knust. De to andre store rikene som spanjolene møtte i Mellom- og Sør-Amerika, Mayariket og Inkariket, led samme skjebne. Drevet av gulltørst herjet europeerne uhemmet og tok med seg enorme skatter til Europa. De beseirede indianerne døde i store mengder av nye sykdommer eller de ble slaver. På få år var det slutt på kulturer som i flere århundrer hadde skapt sterke riker, bygd flotte pyramider og ofret sine vakreste barn til gudene.

1. Krig og skatt gav suksess

Mayaene, inkaene og aztekerne stjal ideer fra hverandre og kikket bakover i tiden mot forfedrenes tekniske bedrifter når de bygde de mektige imperiene sine. Før dem hadde folkeslag som olmekere og toltekere allerede begynt å bygge store monumenter av stein. Men et utpreget talent for krig og handel gjorde aztekerne mektigere enn noen av forgjengerne. Inkaene var særlig dyktige organisatorer og flinke til å fordele rikets goder, mens mayaene utviklet kulturen sin stille og rolig over lang tid og faktisk var ute før olmekerne med flere banebrytende ideer.

Den 13. august 1521 e.Kr. flyktet aztekerkeiseren Cuauhtémoc fra hovedstaden Tenochtitlan. Aztekernes største by hadde falt etter flere måneders beleiring og bloddryppende kamper mot en hær på over 80 000 spanjoler og deres indianske forbundsfeller. Cuauhtémoc seilte over elven Texcoco, men ble oppdaget av en spansk brigg anført av offiseren García Holguíns. Han førte aztekerlederen til Hernán Cortés, spanjolenes øverstkommanderende, og da Cuauhtémoc stod ansikt til ansikt med sin overmann, la han hånden på dolken til Cortés og sa:

”Jeg har gjort alt for å forsvare byen min, og jeg kan ikke gjøre mer nå når jeg har blitt din fange og er i din makt. Ta dolken fra beltet ditt og drep meg.”

Rundt dem stod aztekerimperiets hovedstad i flammer, alt dette mens hæren til Cortés var i full gang med å slakte ned de siste aztekersoldatene.

Aztekernes nederlag mot spanjolene markerte ikke bare slutten på en årelang beleiring. Det var også begynnelsen på slutten for en av verdenshistoriens mest spektakulære og nyskapende epoker i Mellom- og Sør-Amerika, som i over 2000 år var dominert av kontinentets tre store sivilisasjoner – mayaene, aztekerne og inkaene.

Imperiene deres blomstret i forskjellige perioder og var skilt fra hverandre av de høye fjellene i Peru, de tørre slettene i Mexico og den fuktige regnskogen i Guatemala. Men de hadde likevel en god del fellestrekk. De bygde mektige, avanserte byer, de var fremragende håndverkere, de greide å samle kjempestore og vidt forskjellige befolkningsgrupper under sine herredømmer, og de ofret mennesker i tusenvis som fast del av sine religiøse ritualer.

Spanjolene ødela mange av de fysiske bevisene på sivilisasjonenes storhet, og man stod igjen med spørsmålet som arkeologer, historikere og antropologer senere har forsøkt å finne svaret på: Hvorfor var det akkurat mayaer, inkaer og aztekerer som utviklet høykulturer mens de fleste av de andre samtidige befolkningsgruppene i området levde som primitive jegere og samlere?

NESE FOR KRIG OG HANDEL

Aztekerne var et ekstremt tilpasningsdyktig folk. De var opprinnelig nomader som på 1100- og 1200-tallet e.Kr. vandret ned til den mexicanske dalen der de ble holdt som slaver av colhuacanfolket som den gangen hersket over Texcoco-området.

Men aztekerne var ikke lette å hankses med, og de ble raskt satt fri igjen – angivelig på grunn av den ekstremt

krigerske atferden deres. Etterpå slo de seg ned i Chapultepec-området, der de bygde sumpbyer som dannet grunnsteinene til aztekerhovedstaden Tenochtitlan.

Aztekerne hadde talent for krig og politikk, og det er forklaringen på at aztekerimperiet fra rundt 1428 e.Kr. utvidet seg til å dekke det meste av Mexico – blant annet ved hjelp av aztekernes allianse med texcuco- og tlacopanfolket.

Aztekerne var samtidig dyktige handelsmenn, og den flittige samhandelen med andre befolkningsgrupper spilte også en rolle i imperiets raske oppblomstring. Et godt eksempel er aztekernes skattesystem, der de krevde betaling av underlagte byer i form av råvarer. Deretter produserte de selv nye varer av råmaterialene som de etterpå solgte tilbake til undersåttene. I Mendozakodekset beskriver spanjolene aztekernes liv, og boken nevner både luksusvarer som hodepynt med fjær og pyntet tøy og dagligvarer som mat og brensel.

FORSIKRING MOT SULT

Aztekerne var ikke alene om å kreve inn skatter. Også inkaherskerne påla undersåttene en slags skatt i form av tvangs-arbeid. Men inkaenes styreform var mer sofistikert enn aztekernes, som måtte ty til rå vold for å holde kontroll i imperiet.

Inkaherskerne fordelte bare overskuddet fra undersåttenes arbeid mellom hæren, staten, prestene og adelen og sørget for å sende nok forsyninger tilbake til undersåttene. Alle var fornøyde, og inkaherskerne trengte heller ikke å bruke sverdets makt når de ønsket å innlemme nye bystater i riket. I stedet brukte de fredelige lokkemidler – blant annet en slags forsikring mot sult som

de tilbød alle de befolkningsgruppene som sa ja til å tilslutte seg riket.

I det hele tatt var Inkariket – på tross av flere fellestrekk med aztekerne og mayaene – et helt unikt kapittel i Mellom- og Sør-Amerikas historie. Mens mayaene og aztekerne i det nordlige Mellom-Amerika var bymennesker og handelsmenn med handelsmarkeder, konkurrerende byer og et pengesystem basert på kobber og kakao, var inkaenes Peru et jordbruksområde med ett sentralt styre som baserte seg på arbeidskraft i stedet for penge- og vareutveksling. Inkaene var flinke til å kopiere forgjengernes beste ideer, blant annet et system til fordeling av samfunnets goder.

Da den spanske erobreren Cieza de León besøkte inkahovedstaden, Cuzco, i det sørøstlige Peru, ble han svært imponert over forholdene og skrev i notatboken sin at "lagrene var fulle av proviant og forsyninger. Og når det ikke var krig, ble alt sam- men fordelt mellom de fattige, enkene, de gamle og de invalide".

GRAVRØVING GAV EKSTRA GULL

Aztekerne og mayaene fant også inspirasjon hos forfedrene, og de studerte fortidens byggverk steinskulpturer og byggeteknikker for å kunne bygge sine egne pyramider, palasser og steinskulpturer.

Begge gruppene var veldig ivrige etter å tilegne seg kunnskap, og de lengtet etter å merke fortiden og gjenoppfinne den i sin egen tid.

De dro ofte på pilegrimsreiser og besøkte fortidens majestetiske byer som Teotihuacán og Tula – aztekernes store inspirasjonskilder – og Tikal, Uxmal og Chichén Itzá – mayaenes inspirasjonskilder. Mayaene kikket mot olmekerne, mens aztekernes forbilder var toltekerne, som

dominerte staten Tula i 800–1000 e.Kr. Byen Tula var med sine sisterner, vannrør i bakken og bygninger med pussede murer stor inspirasjon for aztekernes by Tenochtitlan.

På tross av deres store respekt for forfedrene hadde verken aztekerne eller mayaene moralske skrupler over å bryte inn i andre folks støvete gravkammer og stjele gravmasker av gull og andre hellige gjenstander i byer som Teotihuacán og Tula. De fryktet heller ikke gudenes vrede når de brukte opp igjen tyvegods til sine egne offerritualer på toppen av tempelpyramidene der dagens arkeologer har funnet mange gjenstander som tilhørte andre kulturer.

MAYAENE TOK SEG GOD TID

I motsetning til både Azteker- og Inkariket strakte utviklingen av mayaimperiet seg over flere hundre år fra en enkel bonde- og samlerkultur til den senere bykulturen. I lang tid trodde forskerne at mayaene hadde fått både skriftspråket og tallsystemet sitt fra olmekerne. Men nye utgravninger daterer mayaenes oppfinnelser til før olmekernes. Mayaene kom altså først. Alle er likevel enige om at olmekerne hadde stor innflytelse på mayaene. Olmekerne er en av de eldste kjente kulturene i Mellom-Amerika, og mayaene begynte å handle med denne befolkningsgruppen fra 2000 f.Kr.

Begge kulturene tilbad jaguaren, elsket å spise mais og dyrket kakaoplanten. Også i språket til mayaene satte olmekerne tydelige avtrykk med ord som "kakaw", som siden har blitt til "kakao".

Olmekerkulturen nådde sitt høydepunkt nordvest for mayaland i perioden 1000–400 f.Kr., og samtidig begynte de første kanalene og vanningsystemene å dukke opp i mayabyene side om side med de første store plassene som

mayaene kledde med detaljert murverk og med steinskulpturer.

De århundrene som nå fulgte, skulle vise seg å bli mayaenes storhetstid. De fikk bygd spektakulære tempelpyramider og palasser midt inne i jungelen i Guatemala og øst i Mexico, og oppfinnelsene og arkitekturen satte et stort avtrykk på Mellom-Amerikas historie, også etter spanjolenes ødeleggelser.

Den skotske journalisten og forskeren Lewis Spence var en av mange forskere som etter gjenoppdagelsen av mayabyene midt på 1800-tallet ble imponert over den gamle kulturen. I 1913 skrev han i boken "The Myths of Mexico and Peru":

"Arkitekturen, kunsten, grafikken, lovene og religionen sidestiller dem med de fremste av antikkens asiatiske nasjoner. Da de ble oppdaget, hadde de utviklet et alfabetlignende skriftspråk, et unikt matematisk system og en arkitektonisk vitenskap som på enkelte måter overgikk det den gamle verden kunne prestere, akkurat som de juridiske kodeksene var fornuftige og basert på rettferdighet."

2. Voktere av visdom

De lærde mayaprestene strakte hendene mot himmelen og utforsket universets gåter. I templene og de astronomiske observatoriene deres beregnet de alt fra solbanen over himmelen til kalenderårets innretning og Jordens undergang. Mayaene var i tillegg til stolte krigere også et høyt utviklet kulturfolk, som med sitt avanserte tallsystem og skriftspråk foretok forbausende nøyaktige astronomiske og matematiske beregninger. Og koden til mayaenes urgamle kunnskap ble først knekket ganske nylig.

Da mørket senket seg over Chichén Itzá, en mayaby i det som nå er den sørøstre delen av Mexico, innfant byens prester seg i tårnet El Caracol, Sneglen. Gjennom vinduene speidet de mot nattehimmelen. Ivrig studerte de stjernenes posisjoner og planetenes vandring over den enorme himmelhvelvingen. Minene var alvorlige, for ifølge disse lærde mayaprestene var ikke noe av det de så, tilfeldig. Hvert himmellegeme skulle tolkes som et tegn fra gudene og kunne varsle alt fra gode avlinger til ulykkesdager og jordskjelv.

Indianerne i mayasivilisasjonen, som i to tusen år hersket over det som i dag er Guatemala, Belize og Sør-Mexico, var besatt av astronomi. Sol, måne og stjerner gav for mayaene rammene for alle forhold i livet, og de lærde blant dem gjorde en dyd av å studere, forstå og kartlegge